

THEOPHILE VON BODISCO

UNUSTUSEHÕLMA
VAJUNUD
MAAILMAD

ÜHE EESTIMAA DAAMI MÄLESTUSI

Välja andnud Henning von Wistinghausen

Saksa keelest tõlkinud Tiiu Relve

Originaali tiitel:

Bodisco, Theophile von

Versunkene Welten: Erinnerungen einer estländischen Dame

Hrsg. von Henning von Wistinghausen

Weissenhorn: Konrad

Toimetanud Katrin Kern

Kujundanud Kaspar Ehlvest

Küljendanud Erje Hakman

Tõlget toetas Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapital.

Esikaanel: Blumwerki maja Falgi teel, tagaplaanil Toompea loss Pika Hermanniga.
Akvarell. Epp Maria Kokamägi, 1997

ISBN 978-9916-704-65-3

© Henning von Wistinghausen, 1997

Tõlge eesti keelde © Tiiu Relve ja kirjastus Argo, 2025

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

Sissejuhatus	7
Proloog.....	13
ESIMENE OSA	
Päritolu.....	17
Vanemad	19
Varane lapsepõlv	26
Isa surm 1883. aastal	45
Kolga mõisas.....	50
Haigus.....	68
Vanaisa surm 1885. aastal.....	70
Eric Stenbock.....	72
Tartus.....	78
Noorusarmastus	92
Suvi Tsitres.....	96
Õpilas- ja üliõpilaselu.....	100
Leer	105
1890. aasta suvi.....	109
Karini kihlus.....	112
Berliin 1891.....	117
Reini-reis	121
Šveitsis	125
Itaalias.....	131
1892. aasta suvi Eestimaal.....	141
Taas Berliinis.....	144
Tagasi kodukandis	152
Riias	171
Rootsi reis.....	174
Esimene raamat „Skitsid“	181
Kihlus aastal 1896	186

TEINE OSA

Esimesed abieluaastad ja lapsed	193
Taas Blumwerki majas	219
1900. aasta suvi Valkla rannas	223
1902. aasta suvepuhkus Soomes.....	228
Kolmas laps.....	231
Vene-Jaapani sõda	236
Keisri külaskäik 1904. aastal.....	243
1905. aasta revolutsioon	246
1907. aasta Saksamaa-reis	271
Suvi Udrias	275
Pokrovskoje vürstinna juures	277
Esimene romaan	284
Berliin 1914.....	296
Maailmasõda	302
Soome 1915.....	315
Kolmandal sõja-aastal	321
1917. aasta revolutsioon	324
Bolševike valitsus.....	329
Vabastamine Saksa armee poolt.....	335
Hüvastijätt	339
Isikuregister.....	343

SISSEJUHATUS

Nii nagu Esimese maailmasõjaga hävis vana Euroopa eluviis Peterburi, Viini ja Berliini vahel, nii vajus unustusehõlma ka baltisakslaste maailm. See kujutas endast vana Euroopa erilist, saksa verminguga kultuuri, mis erines selgelt Saksamaa-sisesest, „riigisaksa“ variandist, selles oli tunda põhja ja ida mõjusid ning selle juured olid veel täielikult rahvuste-eelse seisuslikkuse pinnases. Ühe Eestimaal sündinud ja üles kasvanud ning meie käesoleva sajandi esimese veerandi suuri murranguid isiklikult kogenud ja reflekteerinud naise mälestused sellest jutustavadki.

Kes oli see naine ja mis eristab neid rohkem kui viiskümmend aastat tagasi kirja pandud mälestusi teistest samasugustest? Tänapäeval on Theophile Bodisco täiesti unustatud ja ometi oli ta Esimesele maailmasõjale vahetult eelnenud ja järgnenud aastatel tunnustatud kirjanik mitte ainult Baltikumis, vaid ka Saksamaal. Aga raamatupoodides pole tema algselt S. Fischeri kirjastuses ilmunud raamatutest enam ühtki saadaval ning kirjandus- või muudes leksikonides neid peaaegu ei mainitagi, kuigi Saksamaa ja välismaa era- ja avalikes raamatukogudes on tema teosed loomulikult veel alles. 1944. aastal, vahetult enne surma tegi ta oma elust kokkuvõtte ja pani selle järeltulevate põlvete jaoks kirja, millest sündis üsna ebaharilik tekst. Oma põlvkonna ja ühiskonnakihi liikme kohta kirjeldab ta eluolu ja inimesi ja selle taustal omaenda isiksuse arengut haruldase avameelsusega. Tema eesmärk oli näidata, kes ta on ja kuidas ta oma aega kogeb, tunnetab ja mõistab. Seejuures ei kohku ta tagasi väga isiklikest hinnangutest. Nii tekib pilt ühest olulisest naisfiguurist, kes pretendeerimata erandlikule positsioonile oma balti kaasaegsete seas siiski nende hulgast välja paistis. Veelgi rohkem käib see võib-olla tema mälestuste kohta, millele balti memuaarikirjandusest, kui pelgalt naiste kirjutatut vaadata, vaevalt et annab midagi võrreldavat kõrvale panna.

Näitena sellest, kuidas autor teiste inimeste minevikumeenutuste põhjal oma ümbruskonnas mõjus, olgu siin ära toodud tema vanema poja Borisi eakaaslase muljed: „Minu koolikaaslase perenaine ja ema on mulle sügavale mällu sööbinud. Ta oli täiesti ebatavaline, kaunis ja puhaste klassikaliste näojoontega naine. Pikka kasvu, sale ja väga hoolitsetud, pea kergelt kuklas – nii näen teda selgelt oma silme ees. Tema pilgus oli peaaegu jahe, mõtlik tõsidus ja samaaegselt eriline tähelepanelikkus, millega ta inimesi ja asju silmitses. Kui ta laste ringis istus ja meiega sõbralikult rääkis – ma

armastasin teda väga, kuid olin siiski kaugel vabast tutvavlikkusest –, oli tal harjumus oma ülakeha kergelt kiigutada, mis kuulus minu jaoks tingimata tema isiksuseomaduste juurde. Ta töötas sageli oma kirjutuslaua taga – see hilisem kuulus romaanikirjanik Theophile von Bodisco, sündinud von Wistinghausen. Tõllal [1906. a] oli tema balti peateos „Vana vabahärra majas“ veel ilmumata ja meil polnud tema talendist aimugi.“ (Ernst von Mensenkampff, „Menschen und Schicksale im alten Livland“ („Inimesed ja saatused vanal Liivimaal“), Tilsit Leipzig und Riga 1943, lk 287 jj).

Mälestused, mis Theophile Bodisco endast maha jättis ja mille avaldamise otsuse perekond vastu võttis, hõlmavad ajavahemikku 1873. aastal Revalis, tänases Tallinnas, sündinud autori kõige varasemast lapsepõlvest kuni tema põgenemiseni koos tütreaga 1918. aasta detsembris pealetungivate bolševike vägede eest Riia kaudu Berliini. Tema memuaaride võlu seisneb selles, et Eestimaa 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse elust jutustades ei piirdu ta ainult kitsalt kolmest kunagisest Vene Balti provintsist kõige põhjapoolsemaga, tema näitelavaks on ka ülikoolilinn Dorpat (Tartu) lõunas piirneval Liivimaal, ühes kõrvalepõikega selle pealinna Riiga, mitmed viibimised Soomes ja Peterburis, nagu ka külaskäik Moskvasse. See annab autorile võimaluse võrdlemiseks. Teisest küljest avavad välismaareisid, ennekõike mitmed pikemad peatumised Berliinis ajavahemikus 1891–1914, perspektiive, mis teravdavad tema pilku koduste olude suhtes, ja vastupidi, pakuvad lugejale pilguheitu Saksamaa kiirele ja Theophile von Bodisco arvates mitte just paremuse poole liikuvale arengule Wilhelm II ajastu tingimustes.

Täielikuma pildi saamiseks olgu siia lisatud kiire visandus sellest, kuidas kulges autori elu pärast siin käsitletavat aega. Saksamaal viibimise järel – esialgu Königsbergis, kus olid kanda kinnitanud arvukad baltisakslased ja kus viibis mõnda aega ka tema mees, seejärel Mecklenburgis ja Berliinis – pöördus ta 1920. aastal tagasi mehe ja juba ees ärasõitnud tütre juurde Tallinna. Saksamaal oli ta kirjutanud oma kolmanda romaani „Aus einer verklingenden Welt“ („Hääbuvast maailmast“), mis tema enda sõnade järgi käsitleb „rõhuvat sõjaaega, algavat revolutsiooni ja vihjeid kindlakskujunenud balti vormide hääbumisele“ ja mida ta nimetas balti raamatuks. Kuigi S. Fischeri kirjastuse toimetaja oli käsikirja juba vastu võtnud, otsustas Theophile von Bodisco hoopis vendade Paetelite Berliini kirjastuse kasuks, kus romaan 1921. aasta jõuluajal ka ilmus. Sellele kirjastusele läksid üle ka kaks eelnevat „suurelt kavandatud ja meisterlikult teostatud romaani“ (Werner Bergengruen): „Vana vabahärra majas“ (1913) ja „Das Kirchspiel von St. Lucas“ („Püha Luuka kihelkond“, 1915). Juba nendega oli ta – jälle

tema enda sõnul – „proovinud fikseerida pilte balti elust, kultuuripilte“, oma esimeses romaanis vanaisa maja, teises „naabritevahelise suhtlemise vormi ja kogemusi“. Aastatel 1921/22 valmis Tallinnas veel 18. sajandi lõpu sündmustikuga romaan Kotzebue’st „Dorothee und ihr Dichter“ („Dorothee ja tema kirjanik“), mis ilmus 1924. aastal tema viimase balti romaanina vendade Paetelite Berliini kirjastuses.

See aeg esiti Vene ja seejärel ka Saksa keisririigi kokkuvarisemise järel kuni Bodiscode abielupaari lõpliku ümberasumiseni Saksamaale jäi Eesti Vabariigi rajamise aastatesse. Eestimaa sakslastele ja esijoones aadlile, kelle suurmaamand, v.a niinimetatud jäänukmõis, võõrandati, tõid need aastad kaasa harjunud elutingimuste radikaalse muutuse. Pärast aastasadu kestnud ülemkihieksistentsi leidsid nad end üleöö suurel määral varanduseta rahvusvähemusena. Eduard von Bodisco (1863–1940), Tartu ülikooli haridusega jurist, kellega Theophile von Wistinghausen 1896. aastal oli abiellunud, oli selle ülemkihi üks silmapaistvaid esindajaid. Ta oli Eestimaa ülemmaakohtu sekretär, kuni kohus 1889. aastal venestamise käigus likvideeriti, täitis seejärel üle 25 aasta üheaegselt kahte võtmefunktsiooni: Eestimaa maakoormiskomisjoni sekretärina oli ta vastutav kogu Eestimaa maapiirkondi haldava Eestimaa rüütelkonna finantstegevuse eest ja Eestimaa Põllumajanduse Seltsi sekretärina, st tegevdirektorina andis ta oma panuse selleks, et moderniseerida agraartingimusi, millel ju Eestimaa majandus baseeruski. Lisaks täitis ta veel arvukaid aumeteid ja kirjutas raamatuid Eestimaa agraarajaloo kohta. Nüüd oli talle usaldatud kolmekordne (Eestimaa Maakrediidiseltsi, Põllumajanduse Seltsi ja vastloodud Kunagiste Omanike Seltsi) presidendiamet. Sellega omandas ta Eestimaa saksa rahvusrühmas ühe väljapaistvaima positsiooni, omamata seejuures siiski mingit muud mõju kui seniste struktuuride korrastatud üleviimist eestlaste kätte.

Aastatel 1922/23 viibis Theophile Bodisco taas pikemat aega Berliinis, tulenevalt oma kirjanduslikest huvidest, mis pidid nüüd uutes tingimustes ahtaks jäänud perekonnaeelarvesse oma panuse andma. Kui tema mees pärast insulti 1926. aasta nelipühi paiku talle allesjäänud avalikest ametitest loobuma pidi, küpses plaan päriselt poeg Borisi juurde Berliini kolida. 1927. aasta aprillis jõudsidki Theophile ja Eduard Berliini ega näinud oma Eesti kodumaad enam kunagi.

Berliin oli Theophilele paljudest varasematest sealviibimistest tuttav ja ta ise polnud sealsetes kirjandusringkondades tundmatu. „Hakkasin kohe ajalehtedele kirjutama. Peale väikeste kommentaaride, mis Vossische Zeitungis peatoimetajale väga meeldisid, trükkis ta ka minu lugusid. „Vossi“ följetoni

peeti Berliini ajalehtede hulgas parimaks, ja kui ma inimeste hulgas viibisin, kõnetati mind minu kommentaaridega seoses pidevalt. Minu jutustusi avaldas ka Deutsche Allgemeine Zeitung. Ja Deutsche Rundschau võttis vastu kõik, mis ma pakkusin, ja palus minult seejärel veel lisa. Huvitatud olid ka Tag ja läbinisti konservatiivsed ajalehed.

Kuid üht asja – romaani – ei suutnud ma tollal pakkuda ühelegi ajalehele. Eriti pettunud olid selle üle doktor Pechel ja doktor Monty Jacobs „Vossist“. Aga mina olin juurteta. Kõik, mis kodumaad puudutas, tegi mulle haiget, ja Saksamaal olin ma alles vähe kanda kinnitanud. Pealegi polnud mul suureks tööks vajalikku keskendumisvõimet ega ka aega.“ Nende inimeste hulka, kes Theophile Bodiscot kõige rohkem huvitasid ja kellega ta sagedasti kohtus, kuulus ka Ricarda Huch. Theophile pidas teda kõige olulisemaks elusolevaks saksa luuletajaks. Huchi imetles ka Ina Seidel, kes mõlemad daamid ühe küllakutse ajal oma Wartburgerstraße korteris ka kokku viis. Et endale ja oma mehele elatist tagada, hakkas Theophile 1920. aastate lõpus jälle romaane kirjutama, mis ilmusid järjejutudena ajalehtedes ja ajakirjades. Seejuures tuli tal laiema publiku huvides kompromisse teha.

„Sellegipoolest polnud ükski neist halb,“ märkis ta, „need olid lihtsalt teisel tasemel kirjutatud. Vajasin alati palju aega, et kunstipärane pool küpseks saaks, aga nüüd polnud see võimalik, ja kui mõni asi mul küpseks sai, siis polnud see enam selle publiku jaoks, kes ajaleheromaane luges. Sain ka üha rohkem teadlikuks sellest, et mu hing hoidis ikka veel Baltikumi poole ja et tõeline liitumine Saksamaaga, *Reich*'iga, polnud kerge, oli võib-olla koguni võimatu. Mis puhtalt vaimset poolt puudutas, olid asjad teisiti, inimesed, kes sama asjaga tegelesid, mõistsid mind ja mul polnud kunagi raskusi. Vaimsus ei ole ju ka sedavõrd maastiku ja hingega seotud, kui seda on kunstiline pool.“

Aastatel 1931–1939 elas Theophile Bodisco oma mehega Blankenburgis Harzi mäestikus, kust ta aastatel 1934/35 tegi laevareisi oma tütre von Cosseli juurde Brasiiliasse. Beatrice elas tollal oma perega São Paulos. 1939. aastal kolisid Bodiscod uuesti Berliini, kus Eduard 1940. aasta 5. novembril Feuerbachstraße Steglitzis suri. Sõja puhkemine ja baltlaste ümberasustamine Saksamaale 1939. aasta Hitleri-Stalini pakti tõttu põhjustasid Theophile Bodiscot hingelisi vapustusi. Kuigi ümberasustamisest otseselt puudutamata, aga sellegipoolest baltisaksa maailmas juurdunud inimestena oli ka Bodiscodel sarnaselt teistega oma nüüdseks tagasipöördumatu lõpuga raske hakkama saada. Mehe surm, üha enam apokalüptilisi vorme omandav häving ja endast juba märku andev sõja katastroofiline lõpp ning lõpuks ka

kogu isikliku omandi – raamatud, käsikirjad, terve elu meenutused – kaotus ühel Berliini pommitamise ööl 1943. aasta suvel murdsid tema elujõu. 17. juunil 1944 Bodensee ääres Bad Schachenis, kuhu ta oli oma tütre ja tütre-tütarde juurde kolinud, lahkus ta vabatahtlikult elust.

Aasta enne oma surma kirjutas Theophile von Bodisco oma elule tagasi vaadates:

Annan nüüd ülevaate oma elu perioodidest, sest mulle tundub, nagu oleks nende kõigi lõpus mingi traagiline moment, mis justkui lõikaks need kääridega läbi.

Kümneaastaselt kaotasin oma isa. Lisaks kõigele valule, mida surm põhjustas, kadus seeläbi ka meie kodu.

Kui olin 12-aastane, suri vanaisa, kes oli olnud meie jaoks kandev figuur. Sellega lakkas olemast teine kodu ja laiemas mõttes perekonna keskpunkt tervikuna.

Kui olin 17, kolisime Tartust ära, kaotamata midagi muud peale kodu, mille ema aastateks lõpetas. Tulid rännuaastad, mis olid minu jaoks osalt väga ilusad.

Siis kolisime Tallinna, ja kuigi kõik oli üsnagi rahutu, olime taas perena koos. Kui ma olin 23, siis ma abiellusin.

Sestpeale, aastatel 1896–1917, oli rahulik aeg, ainus kaitstud aeg minu elus.

1918. aastal pidime bolševike eest põgenema, teadmata, kas me veel oma kodumaad näeme. Kahe aasta pärast tulime „krediidikassasse“ tagasi, 1925. aastal krediidikassa riigistati, ning meie kaotasime eksistentsi ja kodu. Varsti pärast seda oli mu mehel infarkt ja me otsustasime kolida Saksamaale oma poja Borisi juurde.

1931. aastal kooselu pojaga lõppes, sest olud *Reich*'is muutusid tõsiseks, suur tööpuudus tegi meie kooselu võimatuks. Kolisime mehega Harzi mäestikku.

Seal elasime kuni Teise maailmasõja alguseni. Siis uuesti Berliini, siin oli meie viimane kodu, ka veel pärast mu mehe surma.

1943. aastal põles meie Feuerbachstraße maja vaenlase pommirünnakus maha.

On näha, kui ulatuslikult on ajalugu ja poliitika minu ellu sekkunud. Sestpeale, kui olin saanud 30-aastaseks ja Venemaal algas esimene revolutsioon, on maailm ikka ja jälle vankuma löönud ja torme üle elanud.

Mida peaksin nüüd lõpuks siin enda kohta ütlema?

Mitte midagi. Võin lõpetada üksnes Hölderlini sõnadega, mis väljendavad kõige selgemalt seda, mis on minu sisemaailma mõjutanud ja seda iseloomustanud:

Mis me oleme, pole miski – mida me otsime, on kõik!“

Need mälestused pani Theophile von Bodisco kirja viimastel eluaastatel oma korteris Feuerbachstraße Berliin-Steglitzis, mida võib välja lugeda ühest tema märkusest päris alguses, ja seega alustas ta nende kirjutamist ilmselt pärast oma mehe surma. Üks eksemplar tema enda poolt kirjutusmasinal trükitud, aga parandamata teksti, töötlustest rääkimata, elas, küll osaliselt kahjustatult, sõja üle ja on selle väljaande aluseks, minu poolt redigeerituna. Seejuures said tehtud ka mõned väljajätted, mis puudutavad ebaolulisi passaaže, sagedasi kordusi ega puuduta mälestuste iseloomu ega informatiivset väärtust.

Ka Eduard Bodisco kirjutas mälestusi, mis Berliini aegadel valminuna ja tema naise omadest täiesti erinevalt on keskendunud faktidele ja kuupäevadele – need olid kohati abiks Theophile von Bodisco kirjeldatud sündmuste kronoloogilisel korrastamisel. Mälestustes ettetulevate isikute identifitseerimise ja isikuregistri andmete aluseks on asjakohaseid, eelkõige balti biograafiaid ja ajaloolisi isikuid puudutav kirjandus, mõningatel puhkudel ka arhiiviallikad nii Eestis kui ka Saksamaal. Mulle seejuures osutatud abi eest tänan muuhulgas Erik Amburgerit, aga ka Ludwig Biewerit, Walter von Huecki, Paul Kaegbeini, Sirje Kivimäed, Ernst Dietrich parun Mirbachi, Urmas Oolupit, vürst Dmitri Šahhovskoid ja Rolf von Wendrichtit.

Näpunäidete eest teksti kujundamisel olen tänu võlgu vabahärra Armin von Ungern-Sternbergile.

Minu eriline tänu kuulub aga proua Birgit Mössingile, kes võttis enda peale teksti trükivalmis seadmise suure ülesande.

Kuid ilma selle usalduseta, mida mulle kui väljaandjale osutas raamatu autori tütar, minu tädi Beatrice von Cossel, ei oleks need mälestused ilmunud.

HENNING VON WISTINGHAUSEN

PROLOOG

Mis ma ära andsin, on mulle jäetud.
Mis endale hoidsin, on mind maha jätnud.
Sestap ärgu keegi end liiast upitagu.
Ikka haihtub suitsuna inimese elu.

KIRI VANALT HAUAKIVILT TALLINNA OLEVISTE KIRIKU SEINAL¹

Igal elul on oma lugu ja ikkagi on võimatu sellest katkematut pilti saada. Need on vaid killud, ja harva sobituvad need täielikult kokku. Meie teod, meie tajud, meie patud seisavad sageli võõrana meie ees, ja meie enda vastuoksus kohutab meid. Selleks et näha oma elu teataval määral korrastatud filmina, peaksid meil olema lausa jumalikud võimed. Swedenborg omistas inglitele võime inimestele nende otsalõppenud elutee ülevaltlikult silme ette tuua, vaimude maailmas vaatavad vaimud seda nagu suurt filmi enda eest möödumas. Iseennast nähes kohkuvad nad sageli, aga vahetevahel avastame ennast ka mitte nii halvana, kui oleme oletanud. Siin, meie elus, reastub üks figuur teise kõrvale, nagu keeraks nähtamatu käsi kaleidoskoopi, meie elu kaleidoskoopi, ja tekivad üha uued pildid.

Ja ometi on meile salapäraselt selge, et on midagi, mis hoiab seda näiliselt erinevat koos. Kui oleme oma elu lõpus, tundub meile, nagu oleks tege mist ikka sellesama inimesega, kes alguses maailma astus. Meie sees on nähtamatul kujul seesama nägu, seepärast ei ole ka üksildasel hingel vanust, on üksnes olemine.

Otsus kirjutada midagi iseendast ja oma elust tuli raskelt. Teen seda ainult sellepärast, et me oleme kõik ühe ja sama ahela lülid. Hilisematel aegadel vaadatakse võib-olla terveid perekondi ühe suure indiviidina. Aga selleks on vajalik, et üksikud pereliikmed ennast kuidagi nähtavaks teeksid. Võib-olla tunneb kunagi keegi minu järglastest, olgu see siis naine või

¹ Postimehe 290. numbris 30. detsembrist 1898 on selle kohta kirjutatud: „... eesti keeli: „Mis ma ära andsin (hinge), see on mulle jäänud. Mis mulle jäi (ihu), see on mind maha jätnud. Seepärast ei pea ükski ennast kõrgeks tõstma. Kui suits kaob inimese elu. Hans Paulseni mälestuseks.“ – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

mees, neid ridu lugedes ära sugulasjoni, mis on omased ka talle. See-
pärast saadan oma tervitused tulevikku – neile, kes pärast mind tulevad.
Jõudku nad suurema täiuseni, kui mina seda suutsin.

ESIMENE OSA

PÄRITOLU

Mis sest, et üksnes kruus ja liiv, mu kodumaa on ikka siin.

VANA KODUKANDILAUL

Kuis küll laiub põhjakaares Läänemeri. Lained löövad vastu Eestimaa ranniku pikka ja järsku mäeseljandikku, mida seal kutsutakse klindiks, või liivasele ja kõrgete mändidega palistatud kaldale. See avar maa ei ole nii tihedalt asustatud kui Lääne-Euroopa maad. Suveööd on valged, kuid talveõhtud ja külmad talveööd seda pimedamad. Avarad väljad, rabad ning tihedad tumedad kuusemetsad, mis on siis lume all, nii läbitungimatud ja salapärased. Siin võib näha hunte, tulevad lagedale vägevad põdrad ja eemalduvad rahulikult pikal sammul.

Kevadel täidab salusid ja metsi lõputu linnuvidin, kostab tedrekuke kõhvilaskmist, paradiisivärv avaneb. Suvel sarnaneb metsaalune suurepärase pehme vaibaga, ainult et see koosneb tihedast samblast, palukatest, mustikatest, ja leidub suurte laikudena metsmaasikaid, mille maitse on nii vürtsine. Rabast leiab tohutul hulgal kollaseid murakaid, täis maitsvat mahla. Sookured, metspardid ja -haned...

Läbi selle maa sõites ümbritseb sind pidulik vaikus. Võid sõita pikki vahemaid, kohtamata ühtki inimest. Aeg-ajalt ilmub nähtavale mõni väikeste majadega küla. Majad paiknevad üksteisest eemal, ja sel ajahetkel, mil minu jutustus algab, on nad ilma õigete korstendeta. Suits peab väljuma õhutusaukude ja uste kaudu. Pimedal talveajal ketravad ja koovad eestlaste naised ilusaid kirevaid saanitekke, vöösid ja koredat riidet seelikute ja meeste ülikondade tarvis. Sageli pole neil tööd tehes muud valgust kui see, mida annavad männipirrud, mis torgatakse läbi rõnga ja mida tuleb sageli uuendada. Need annavad ainult hämarat valgust ja heidavad suuri varje suitsunud seintele. Eesti rahvas on terve ja töökas. Taani, rootsi ja saksa verrega segunemise tõttu on nende juuksed aja jooksul enamasti heledaks muutunud. Algselt olid need küllap tumedad; rahvuseeposes „Kalevipoeg“ on ilusaks peetaval tüdrukul mustad juuksed. Minu lapsepõlves ei kandnud eestlased kahjuks enam rahvariideid, vaid üksnes pika säärega kollaseid

juhtnahast saapaid ja suvel pastlaid, kollasest nahast õmmeldud ilma kontsata kingi. Kirikus käies oli naistel peas kirev siidmüts. mis oli suure kurgi kujuline ja kaunistatud värviliste, laialt seljale langevate siidilintidega. Selle rahva toit on lihtne, nad armastavad soolast, olgu see siis kala või sealiha. Igapäevaselt söövad nad hapuks lastud piima ja ka seeni. Oma mõisaisandaga, keda talupojad usaldavad, on nad tavaliselt heas läbisaamises.

Aeg-ajalt ilmuvad maastikul saartena nähtavale mõisahooned, enamasti valged majad, mille ümber on park ja aed. Mõni maja on suur ja üsna uhke väljanägemisega. Ühest sellisest suurest mõisahoonest, mis kuulus Kolga majoraati, on mul palju jutustada. Selle majoraadi suured mõisad paiknevad üksteisest kaugel eemal, kuid ometi ei takista ükski kaugus ega talvekülm omavahelist seltskondlikku läbikäimist.

Eestimaa, mille Peeter Suur oli 1710. aastal rootslaste käest vallutanud, oli tollal kubermang ja koosnes neljast kreisist. Igaühel olevat olnud oma nägu: Järva – siin ela või kärva, Harju – nii kitsi, et lausa karju, Lääne – rikkus ajab üle ääre, ja Virumaa – virdemaa. Õige eestimaalase meelest on natuke erinevad ka nende kreiside elanikud.

Õrna ja ilusana kerkib aga Läänemerest suur hõbehall Tallinna linn. Selle kõrged kirikutornid ja keskaegse linnamüüri rohked kindlusetornid moodustavad imeilusa silueti. See linn on juba paljugi läbi elanud. Siin on valitsenud taanlased, Saksa ordu ja rootslased ning Saksa Hansa Liit on kujundanud selle näo. Mööda linnatänavaid käies kõnnid õigupoolest saksa linnas. Saksapäraselt vaatavad sulle vastu kõrgete viilude ja punaste katusekividega gildihooned. Toona olid ka tänavanimed saksakeelsed nagu poodides kaupade nimetusedki, sest kuigi Eestimaa kuulus Venemaa koosseisu, oli maa saksa substants veel puutumata. See algas alles ajal, millest ma kirjutan. Esimene vene rahvusest kuberner, vürst Šahhovskoi oli just Toompea lossi kolinud, selleks et saksa seltskonda venepärasega harjutada. Sest siiamani olid seda posti täinud balti aadlikud. Loss on vana ordukindlus, toona oli välja ehitatud ainult üks osa, ülejäänud maalilised varemed. Loss seisab kõrgemal asetsevas linnaosas Toompeal, kus on aadlike majad ja samuti rüütelkonna maja.

Tol ajal valitses Aleksander II ja tema valitsemise all oli Baltikumis hea elu. Paljud härrad aadlike hulgast teenisid sõjaväes või ministeeriumides.

Elu oli näidanud, et Baltikumist kinnihoidmine oli Vene õukonnale ja impeeriumile alati kasulik. Vene ametnikkonnas polnud veel seda „balti parunite“ vihkamist, seda tunnet, mis tuleb kadedusest ja alaväärsuskompleksist. Baltlane oli venelasest üle, nii isandana kui ka intelligentsuse ja tööjõu poolest. Seda olid alati tunnetanud ka tsaarid.

VANEMAD

Tollal elas Tallinnas kõrge Vene ametnik Karl von Wistinghausen, kes oli sakslane. Aktsiisivalitsuse juhatajana oli tema ülesanne kontrollida mõisate viinapõletamist ja kindlaks määrata maksud ehk *aktsiisid*. Mõisnike hulgas polnud see amet loomulikult armastatud, ja kuigi aktsiisivalitsuse juhatajat, kui ta nelja- või koguni kuuehobusetõllas ette sõitis, lugupidavalt vastu võeti, polnud ta algul, kui teda veel hästi ei tuntud, mitte just armastatud. Inimesed nimetasid teda eestikeelse nimega viinakindraliks¹. Aja jooksul võttis ta aktsiisivalitsuse ametnikeks ja ka kroonupalatisse, mida ta ise juhtis, tööle härrasid nii maalt kui linnast, kes teda ülemusena kõrgelt hindasid ja armastasid.

Minu isa Karl von Wistinghausen pärines suguvõsa Lihula harust Läänemaal, kus ta oli ka sündinud. Pärast vanaisa surma kuulus mõis vanaemale, ja kuna mu isa oma vanemad varakult kaotas, leidsid tema ja õde Jenny endale teise kodupaiga vanaema juures. Kolmas laps Sophie oli vanemate surma hetkel väga väike, nõnda et vajas erihoolt. Ta lapsendati jõuka lastetu von Riesenkampffi perre Tallinnas. Minu isa oli kõige vanema poja järglasena Lihula mõisa tegelik pärija. Aga kuna tema vanemad olid mitme õnnetu asjaolu tagajärjel varandusest ilma jäänud, polnud isal raha ning ta laskis ühel onul ennast veenda ja loobus mõisast hüvitise eest. See hüvitis oli liiga väike, aga minu isa, kes oli noor ja idealistlik, uskus veenmise tagajärjel, et ta on liiga andekas selleks, et jätta ülikooli minemata, ja nõustus. Nii võttis onu Eduard mõisa endale. Isa õppis Tartus meditsiini. Tema doktoritöö oli nii oluline, et pärast paljusid aastaid küsis Königsbergis üks professor tema vanimalt pojalt Renaud'lt, kes samuti meditsiini õppis, kas ta pole tolle Wistinghauseni sugulane, kes aastaid tagasi nii suurepärase dissertatsiooni kirjutas. Minu isast sai arst, ta võttis naiseks oma Pärnu täditütre Marie Rodde ja asus Peterburi elama. Meeldimusest sõlmitud abielu polnud peagi enam õnnelik, sest väga hellitatud ja närviline naine muutus raskemeelseks ja pidi lõpuks vaimuhaiglasse minema. Ta suri, kui lapsed olid alles väikesed.

Isa oli meditsiinist loobunud. Miks see sündis, ei oska ma öelda, võib-olla sellepärast, et aktsiisivalitsuse juhataja ametis, mille oli talle muretsenud keegi sugulane, kes oli toona minister, teenis ta rohkem, või sellepärast, et

¹ Originaalis eesti keeles: viina kindral.

tahtis kodumaale tagasi pöörduda? Ilmselt pidi tal kõikide kogetud raskuste tõttu kõva soov olema oma elu põhjalikult muuta. Tema kolimine Tallinna otsustas ka selle, et sündisime meie, minu õde, vennad ja mina. Sest kui ta oleks Peterburi elama jäänud, oleks ta vaevalt minu emaga tuttavaks saanud. Isa nägi oma tulevast naist esimest korda, kui see oli veel teismeline plika ja elas ühe talve Tallinnas koos oma ema krahvinna Theophile Stenbocki, sündinud paruness Stuartiga. Hiljem rääkis isa, et Adele Stenbocki kohates olevat ta tundnud kummalist eelaimust. Minu vanaemaga, kes oli väga ilus ja vaimukas naine, oli ta alati meeldivalt vestelnud. Mitu aastat hiljem, kui vanaema juba surnud oli, nägi ta siis oma tulevast naist uuesti.

Minu ema, kes oli tegelikult ristitud Adelheidiks, aga keda terve perekond kutsus Adeleks, oli sündinud veel Kaasanis, kus tema isa oli toona politseimeister. Kui ema veel rinnalaps oli, päris minu vanaisa Karl Magnus Stenbock oma isalt Ludwigilt Kolga majoraatmõisa. Selle pika reisi Kaasanist Eestimaale tegid nad 1850. aastal tollas. Koduõpetaja Siemsen pajatas tihti, kuidas ta oli reisi ajal sageli aidanud väikest Adelet pesukausis vannitada. Paljud minu vanavanemate lapsed surid, minu emal oli olnud ka kaksikvend. Aga kaksikud Adam ja Eva sündisid alles Kolgal.

Kolga sai perekonna keskpunktiks. Õed-vennad hoidsid kokku. Minu vanavanemate abielu aga, mis alul oli päris hea olnud, muutus aastatega järjest jahedamaks, ja üha rohkem tuli ilmsiks, et kokku olid saanud kaks väga erinevat inimest. Kummalisel kombel ei avaldunud see vanemate olemuste tugev vastuolu mitte eriti tugevalt nende lastes.

Ema kirjelduste järgi pidi ta küll alati ennast õdedest-vendadest erinevana tundma. Ta oli väga musikaalne, see anne ei avaldunud ühelgi teisel lapsel. Siis oli tal ka veel joonistamis- ja maalimisanne, ka selles oli ta täiesti üksi. Hiljem ilmnes küll palju sarnasust tema ja Nikolai vahel, aga olemuses ja elulaadis ei olnud kokkulangevusi. Vanaema märkas ema andekust, laskis teda täiesti eriliselts kasvatada ja ootas temast palju. Ema rääkis, et kui ta oli 13, oli ema talle öelnud, et ta peab lubama, et ta saab kunagi kuulsaks! Kui minu ema oli 16, pidi vanaema oma tervisliku seisundi tõttu välismaale minema ja võttis Adele endaga kaasa. Nad olid mitu aastat ära: Vierwaldstättil ja Genfi järve ääres, Meranis ning Zürichi lähedal Männedorfis. Alles siis, kui vanaema ennast juba väga halvasti tundis, pöördusid nad kodumaale tagasi.

Kuivõrd minu vanaisa majoraati kuuluvate mõisate majandamisega ei tegele, vaid oli kõik äriasjad oma pojale Nikolaile üle andnud, siis oli loomulik, et see poeg elas ühes oma perekonnaga Kolgal. Vanaisa oli majajärel, kuid tal polnud majandamisega mingit muret. Kui vanaema tagasi tuli, leidis ta eest korras maja. Kuigi asjaolu, et majas oli teine perenaine,

pidi talle küllaltki kummaline tunduma. Aga ta oli väga haige ja varsti pärast koju jõudmist ta suri.

Minu ema, kes oli viimased aastad ainult oma ema jaoks elanud, tundis ennast nüüd väga mahajäetuna. Tegelikult armastas ta isa rohkem kui ema, kellega ta ilmselt enam läbi ei saanud, aga isa poeg Nikolai ja pojanaine Magda hoolitsesid isa eest väga hästi. Emal ei olnud õiget eluülesannet. Küllap mängis seegi abielu kasuks otsustamisele kaasa.

Minu isa oli ameti tõttu sageli Kolgal käinud. Seejärel ei tulnud ta enam mitte ainult ametiasjus, vaid sellepärast, et Adele oli talle meeldima hakanud. Ta oli lesk ja Adelest 23 aastat vanem, tal oli kaks suurt last – asjaolud, mis kosimist takistasid. Aga need olid pigem välised tegurid. Ema pidi endas selgusele jõudma, kas ta suudab abielluda mehega, keda ta ainult austab ja kellest lugu peab, aga ei armasta. Ta oli terve elu ainult üht meest armastanud – küll ilma, et see oleks täielikult tema teadvusesse jõudnud, nimelt oma nõbu Wilfried Andersit, keda ta oli kohanud igal suvel perekonna suvituskohas Tsitres. Vanaema oli märganud, et ema ja Wilfriedi vahel midagi toimub, et nad on teineteisesse kiindunud. Tema aga sihtis selle tütrega kõrgemale. Talle piisas sellest, et poeg Nikolai oli juba ühe Andersiga abielus, ta soovis esinduslikumat abielu. Seepärast võttis ta oma tütrelt lubaduse, et see mitte kunagi mõne nõoga ei abiellu. Ema ütles hiljem, et talle oli selge, et tema ja Wilfried ei sobi kokku. Ta olevat ka uskunud, et mees armastab tegelikult kedagi teist, kellest siis hiljem ka tema naine sai. Siiski tundub, et kui nad Wilfriediga teineteisest lahutati, oli see ema jaoks väga valus, ja sestpeale ei tundnud ema enam ka mitte kunagi kellegi teise vastu huvi. Nüüd lähenes talle teine mees, kes kosis teda suure armastusega. Enne tulevasele mehele oma jah-sõna andmist ei pidanud Adele endaga pikka võitlust. Ta oli ka mehele öelnud, et ta tegelikult ei tunne tema vastu armastust. Kõigest hoolimata oli isa üliõnnelik. Ta uskus küllap, et teeb oma naise õnnelikuks. Suguseltsis olid arvamused Adele kihluse suhtes erinevad. Mõned pidasid seda väga sobilikuks, teised mitte. Oli olnud ka teisi kosilasi, kes tundusid rohkem sobivat. Pärast lühikest kihlust 1871. aasta mais nad abiellusid. Pulmade ajal oli nii külm, et kõik olemasolevad teemasinad, nii nagu meil samovare nimetati, pandi üles, sest laulatus leidis aset Kolga suures niinimetatud külmas saalis, mis ulatus läbi kahe korruse ja mida polnud võimalik kütta. Wistinghausenite poolt olid tulnud ennekõike tädi Jenny ja mõlemad lapsed esimesest abielust. Mary ja Renaud näitasid minu noore ema suhtes üles usalduslikkust, nende meelest oli kogu see lugu küllap huvitav.

Noorpaar viibis pulmareisil kuu aega, kuna isa vajab ravi. Noor naine sai kohe käima peale ega tundnud reisist erilist mõnu. Aga kooselu mehega

kujunes heaks, mees luges naise soove silmist. Tunne, et sind nii väga armastatakse ja kätel kantakse, tegi naise õnnelikuks. Ja Tallinnas suurde kasulastega majapidamisse sisseelamine polnudki nii raske, kui ta oli arvanud. Veebruaris 1872 sündis Laial tänaval, tollases Rammi majas esimene laps, poeg, kes ristiti Richardiks – Richard Wagneri järgi, kes oli tollal muusikamaailmas suur tegija.

Kirjutan seda siin oma väikeses salongis Feuerbachstraße Berliin-Steglitzis, ja nagu igale poole, on ka siia kaasa tulnud minu vanemate pildid. Ema on seinal minu ees väga noore tüdrukuna, krahvipreilina, ilme armsalt unistav, kenasti riides, täielikult heast perekonnast pärit laps. Selle all ripub tema pilt palju hilisematest aastatest, naise ja lesena, see pilt on tema enda joonistatud. Ilme unistuslikkus on maad andnud teatavale eemalolekule, selgelt on näha tugevat eneseteadvust. Ja siis maalis teda vana naisena veel lapselaps Boris – sellel pildil on lõputult palju atmosfääri. Elu on tugevat mõju avaldanud, selles vanas näos on nii palju sügavat kurbust, nii palju saatust. Tahaks lausa öelda – traagikat.

Kui raske on küll oma vanematest ettekujutust saada! Kui manan silme ette ema tema nooruses, siis mõtlen endamisi, et kas selline loomus vajaski omaenda lapsi. Ta küll armastas väga oma õdede-vendade lapsi. Aga kas pidi ta ise läbi tegema selle emaks olemise lõputu õnne ja martüüriumi? Kas polnud tema puhul siiski rohkem soovi selle täitumiseks, mis oli küpsenud temas endas, mis temas ärkas, kui ta oma esimest last kätel hoidis? Tal ei olnud lihtne, harmooniline loomus, ta polnud see, keda õnnelikuks natuuriks nimetatakse. Ta oli väga subjektiivne, nägi maailma ainult sellisena, nagu see *talle* paistis, nii käitus ta oma kõnes ja ka portreesid maalides. Ja sealjuures ei olnud ta nii üliandekas, et *tema* reaalsus oleks võinud teiste omaks saada, mis geeniusel puhul juhtub. Ta oli kindlasti paljuski selline ema, kes oleks võinud ennast teostada oma poja kaudu. Tema elu suurim traagika oli küllap selles, et talle polnud seda antud. Ta elas tugevalt oma alateadvuses, mida ta ikka ja jälle esile tõstis, peaaegu liiga palju, juba liiga teadlikult. Seisund oli tema jaoks tähtsam kui loogika, ja kunstipärasus kõigest muust suursugusem. Aga ta ei lasknud end edul kunagi petta, vaid oskas ehtsat mitteehtsast eristada. Inimeste üle otsustamisel oli ta heatahtlik. Vaimsetest asjadest võis ta rääkida vastuvaidlemist välistades, aga mitte järjekindla loogikaga. Erinevalt oma ilusast emast talle seltskondlikkus ei istunud. Ta esines alati tagasihoidlikult, sageli ebakindlalt. Tal oli liiga tugeva eneseteadlikkuse viga, aga ta võis ka iseendas väga kahelda. Freud oleks rääkinud alaväärsuskompleksist, mis on ju sageli upsakusega paaris. Kuigi see on tugevalt väljaarenenud käitumisviisi puhul kummaline, polnud temas seda, mida nimetatakse tugevaks isiksu-

seks, ja ta kannatas palju just selle käes. Nii ei pannud ta ennast tegelikult maksma, ei sugulaste ega hiljem ka oma laste juures. Tal justkui puudus see teatav isiksusele omane kujundav jõud, mis samas on nii paljudel tähtsusetutel inimestel. Hing oli tugev, see elas, kuid ei kujundanud. Ma ei oska öelda, kas mu ema oli sügavalt religioosse loomuga, igatahes meie, lapsed, seda ei tundnud, ei kasvatuses ega elu tähtsatel momentidel. Pigem kumas läbi midagi konventsionaalset. Aga temas polnud ka deemoneid. Kui hiljem midagi sellist tema suhtes pojaga esile tuli, siis oli see otsekui midagi saatuse ja Richardi poolt peale sunnitud. Temaga ei saa seostada pattu, küll aga vägagi eksimist. Nii oli ta täiesti pime seal, kus ta tõeliselt armastas, nimelt Richardi kohta käivates otsustes. Seal oli ta üleni armastus. Elu jooksul rahustas mind ikka ja jälle, et ema koges inimeseks saamist ka naisena, kuigi küll mitte armastuses mehe, vaid oma jumaldatud poja vastu!

Oma isast oskan ma kahjuks veel vähem rääkida, sest olin alles kümneaastane, kui ta suri. Siin ripub ka tema pilt, kammerhärä univormis. Kui tema naise silmad vaatavad Stuartite raskete laugude alt maailma äraolevana, siis isa omad on täiesti erksad, vilkad ja asjalikud. Ta polnud pikka kasvu, kuid tema õlad olid laiad, liigutused kiired ja nõtked. Temast õhkus värskust, elutruudust ja energilisust. Ent temaski pidi olema ebakindlust, sest miks laskis ta end meedikuametist nii kergesti kõrvale kallutada ja miks ei asunud ta elama Lihula mõisa, kui see pärast onu surma taas vabaks jäi – kuigi onu Nikolai Stenbock lubas, et laob talle tema naise tulevase pärandusosa raha lauale, ja tegi talle selgeks, et nii suure palga juures kui temal ei peaks tal Lihula sissetulekuid vaja minema? Ta olevat tollal suurt lotovõitu oodanud. See oleks olnud märk, et ta peab mõisa elama asumata. Selles on midagi müstilist. Rahaasjades polnud isal igatahes vähematki annet, nagu see Wistinghauseni perekonnas sageli oli. Isa lausa kartis raha, kuigi ta teenis hästi. Ema ütles sageli, et isas on ka midagi õrna, teda võis kergesti jalust rabada. Isa oli kriitiline inimene, kes oli küllaltki realistlik, kui samas tundus, et mingil määral oli temas ka ebausku. Tema teadusalane andekus oli tähelepanuväärne. Tal oli palju huvisid, ja seda, mida ta harrastas, valdas ta tõeliselt, olemata diletant. Stenbockidele, sealhulgas ka minu emale, tundus ta sageli pedantne, nemad olid lihtsalt teistsugused, ja põhjalik töö oli neile tundmatu, välja arvatud Nikolaile, kes tõeliselt töötas ja ka millegagi hakkama sai. Meie isa oli pigem religioosne, üldse heade kommetega, selline, kes on elus edukas ja oskab seda hinnata. Tema nägu väljendas elujõudu ja tervet meelelisust, mida võib näha tema suujoontes. Tema kõrge selge laup osutab idealismile. Ta pidas lugu seltskondlikkusest ja oli hea seltskonnainimene, humoorikas ja tõsine vestleja, vastavalt sellele, mis parajasti sobis. Talle meeldis narritada, aga ta ei solvanud

kunagi tahtlikult. Kujutlen teda heatahtliku inimesena, kellel jätkus mõistmist ka teiste suhtes. Ta ei tahtnud kunagi kellelegi kahju teha, ka siis, kui oli tegemist tema vaenlasega. Sarnaselt oma õe Jennyga ta ka luuletas, aga tema talent ei ületanud diletantismi piiri. Kunst meeldis talle, aga ta ei pidanud seda kõige ülemaks, nagu tegi seda meie ema. Isa ja ema olid väga erinevad inimesed. Nende abielu kestis ainult kaksteist aastat, kes teab, milline see oleks olnud, kui isa oleks kauem elanud.

Niisama erinevad olid ka perekonnad, millest nad pärinesid. Wistinghausenid olid pärit Lippe-Detmoldist, kus praegugi on alles selle nimeline mõis. Nad rändasid 17. sajandil Lübecki kaudu Tallinna, kus neist sai patriitsisuguvõsa. Nad olid kaupmehed, raehärrad, linnapead, abiellusid ka korduvalt aadlikega, omandasid mõisaid ja nad võeti aadlimatriklisse. Aga millegipärast tundub mulle, et oma parimate esindajate näol jäid nad alati patriitsi tüüpi inimesteks. Neile oli omane teatav rafineeritus, ja kuigi nende hulgast ei võrsunud tõelisi geeniusi, ilmnnes neil palju andeid ja teadusliku kalduvusega talente, nagu isa ja tema mõlema poja Renaud' ja Richardi puhul, ja oleks võib-olla ilmnenud ka minul, kui ma oleksin ülikooli läinud. Perekonnas luuletati palju ja tehti teatrit, eriti Kotzebue aegadel, kes oli ju Tallinnas ametis ja asutas siin asjaarmastajate teatri, milles „*mademoiselle* Wistinghausen“ suure eduga kaasa tegi. Wistinghausenid olid alati head töötajad, kohusetundlikud ja andekad kõike algusest peale hästi tegema – tõeline saksa omadus. Aga neil puudus too vitaalsus, mis oli olemas mõnel aadlisool, kes oli tegutsenud ja toimetanud kogu aeg oma põlises maavalduses. See-eest oli nende puhul alati tajutav selgus ja loogilisus ja ametnikuks olemise võime, väga stiilselt, mis ilmnnes nii selgelt minu isal ja hiljem ka mu mehel Eduard von Bodiscol, kelles oli ju ka kahekordselt Wistinghausenite verd.

Stenbockid olid aga täiesti teistsugused. Nad olid pärit Rootsist, majoraat asutati 1699. aastal, asutajaks oli nimelt üks krahvinna de la Gardie, kes abiellus ühe Stenbockiga. Kolga juurde kuuluvad mõisad oli krahvinna ostnud oma vennalt, kes oli Tallinna toomkirikusse maetud kuulsa Pontus de la Gardie lapselaps. Too oli need Rootsi kuningalt teenete eest kingituseks saanud. Kui Eestimaast Põhjasõja järel Venemaa osa sai, asus üks osa perekonnast sinna elama. Stenbockides säilis kaua midagi rootsilikku, ebausk, teatud müstilised omadused ja tuleviku ettenägemine, romantika ja huvi militaarse vastu, sest oli ju Rootsi varemalt sõjakas riik. Stenbockid olid Rootsis alati olulist rolli mänginud, olnud tähtsates ametites ja abielu kaudu seotud nii Bonde kui ka Vasa kuningadünastiaga. Kõige tähtsam neist oli feldmarssal Magnus Stenbock, kes laskis maha põletada Altona ja kelle üks vana naine ära needis, kui mees linnakodanikelt üha rohkem kulda

nõudes oma mõõga kaalule viskas, et talle veel nii palju kulda toodaks, kui mõök kaalub. Siis ütles see vana naine, et Stenbockidel saab alati palju raha olema, aga mitte kunagi piisavalt, ja see läheb nende juurest jälle minema – needus, mis igatahes meie Stenbocki harus kõige kummalisemal kombel täide läks, sest ikka ja jälle oli hiiglavarandusi, mis seejärel kokku sulasid. Stenbockid, kes olid oma maal alati tähtsad olnud, olid oma järeltulijatele selle erilisuse tunde edasi pärandanud. Neis ei ilmnunud küll avalikku ülbust, kuid siiski pisut tunnet, et ollakse teistsugused kui teised. Nii eristusid nad teistest, neis oli midagi nooblist härrandlikkusest, mis tollal Euroopas juba hääbuma hakkas. Tööd nad õieti teha ei osanud. Neil oli palju fantaasiat, sageli fantastilist mõtlemist. Suuri andeid perekonnas ei esinenud, aga oli rohkelt joonistusoskust, mis on siiani igas põlvkonnas ilmsiks tulnud. Rahast ja rahateenimisest arusaamist polnud, küll aga raha raiskamisest. Laias laastus olid Stenbockid suguvõsa, millele sobis kõige paremini teisi enda jaoks tööle panna ja suurte härradena oma valdustes elada. Isegi avalikes ametites ei osutunud nad silmapaistvaks. Väga suur majoraadiomand laskis neil paista lausa dünastiana ja võimaldas neil enda jaoks elada. Wistinghausenitega võrreldes näitasid Stenbockid üles suuremat isiklikku vabadust. Nad olid väga külalislahked. Vastutustunnet ma nendel ei märganud.